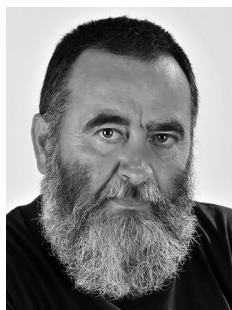

☞ РЕЦЕНЗИЯ ☞

ЦЕНЕН ИСТОРИЧЕСКИ ТРУД ЗА ВЕЛИКАТА ТРАКИЙСКА РЕКА МАРИЦА*

Недялко Бакалов

Малко преди края на 2024 година хасковският историк доц. г-р Георги Граматиков поднесе приятна изненада на своите (по)читатели с новата си монография „Река Марица и светът около нея”. Заглавието спокойно би могло да бъде и „Река Марица и нейният свят”. Защото великата тракийска река сама по себе си е отделен космос, природно-обществен организъм, подчинен на свои собствени закони, част от които е човешкото битие. Темата е всеобхватна, разработвана от автора от десетки години. Д-р Граматиков я формулира така: „ролята на реката като фактор в развитието на българските земи през XV-XIX и първите десетилетия на XX век”. За да се появи книгата на бял свят е извършена колосална по обем работа по събиране и обобщаване на цялата достъпна информация. Някои от разработките – например тази за оризопроизводството, са получили своята първа публикация в авторитетното списание „Исторически преглед”.

Научният текст е структуриран в предговор, 10 глави и заключение. Още в началото узнаваме, че Хеброс, тракийското название на реката, на езика на нашите предци означава „козел”. Славянското име, използвано и до днес, е Марица. Античните автори я величаят така: „голямата река”, „свещеният Хеброс”, „най-красивата река”, „сребро-

носен Хеброс”. Марица е плавателна още в древността. Материалните доказателства за това са многобройни – кораб върху монета, каменна котва, открита край днешния Димитровград... В монографията си д-р Георги Граматиков често се позовава на свидетелствата на чужди пътешественици и дипломати. Използван е интересен снимков материал.

Производството на пшеница, ориз, памук, тютюн, коприна, вино, вълна по речието на Марица чак до Одрин-Енос е многовековен поминък на местното население. Не липсва и екзотика: в един период се отглежда дори захарна тръстика. Оризопроизводството, екстензивно развито през XV-XIX век, е дело на особена група хора, така наречените чалтъкчии. Пловдивският ориз се продава на тържищата из цялата Османска империя, той е определен като по-качествен от египетския. Когато реката е маловодна или замръзнала, оризът се транспортира до Цариград по суша. Преди Освобождението в Пловдивско и Пазарджишко с ориз се сеят до 75 000 декара, които годишно дават по 5-6 милиона килограма, изнася в монографията си д-р Граматиков. Заради опасността от блатна треска и малария през 1879 година отглеждането на доходоносната земеделска култура е забранено, ветото пада през 1885-а. На оризопроизводството съперничи гради-

нарството (бахчеванджийството), узнаваме от книгата. В началото на миналия век край Пловдив има около 100 000 декара зеленчукови градини. Производителите на зарзават задоволяват местните нужди, изнасят в цялата Османска империя до Освобождението, стъпват и на европейските пазари. Бахчеванджиите празнуват на Атанасовден или на Трифоновден.

Една от най-атрактивните глави в монографията е тази за риболова по Марица, която е призната за най-богатата на риба българска река. През XVII век пътешественикът Евлия Челеби пише за голям рибен пазар в Пловдив. Рибното богатство е най-голямо в Огрин, където се събират трите реки Арда, Тунджа и Марица. След Освобождението държавата въвежда правила за риболов. През 1936 година в Марица е уловена чига, дълга 2.10 метра и с тегло 60 килограма, през 50-те години на миналия век из пловдивските улици разкарват качен на каруца огромен сом.

В началото на XIX век по течението на реката в участъка от Пловдив до Огрин мелят брашно около 40 воденици. Някои от тях са върху салове, за да не пречат на корабоплаването, за което ще стане дума малко по-нататък в рецензията. Д-р Граматиков описва подробно, с най-гребни технически детайли, как се прави речна воденица. В периода XV-XIX век великата тракийска река е и важен търговски път, по нейното течение се развива още един поминък – салджийството. По течението плават тежко натоварени салове, срещу него – лодки, кашци, дори малки кораби. През XII век в Пловдив отсядат дубровнишки търговци, които са основни доставчици на Византийската империя. Салджиите са особено активни наесен, когато реката е пълноводна. Изходно пристанище на Марица е Татар Пазарджик. 50-тонни кораби плават от устието до Огрин. До 60-те години в Симеоновград има живи салджии, чиито спомени са

записани от местен учител. Днес там е запазена Хаджиба-невата маза, в която са складирани различни стоки, превозвани по реката. Кирията за сала била според сезона. За този род дейност Османската империя въвела специален данък – сал парасъ. Саловете били дълги до 20 и широки 4-5 метра, информира г-р Георги Граматиков.

Край Марица минава така нареченият Цариградски път, който е обслужван от специални станции – мензули. Като връзка между двата бряга на пълноводната река са изградени мостове. Сред тях по-известни са свиленградският на Мустафа паша с 19 свода, Гърбавият в Харманли и импозантният римски в Пазарджик, за съжаление вече разрушен. Специална глава в труда на г-р Георги Граматиков е отделена на наводенията, причинени от придошлата Марица, най-голямото в по-ново време е от 1858 година. Маришката вода дълго време е използвана за питейни нужди, основно в Пловдив. И до днес селища по поречието използват живителната течност, която преминава през пречиствателни станции.

Монографията на доц. г-р Георги Граматиков е ценен исторически труд за великата тракийска река Марица. От незапомнени времена тя осигурява поминък на живеещото край нея население, спомага за природното равновесие, присъства като основен персонаж в многобройни легенди, предания, песни. Марица и нейният свят са намерили своя добросъвестен изследовател, своя вдъхновен певец.

*Георги Граматиков, „Река Марица и светът около нея”, Хасково, 2024 г.